

20Գ տեղի Թ. 112 Գեղարքունի գ.ին մէջ
Օրբեւ. 263, 2-րդ էտր ՍՍ. 38, 50. 2) Գիւղ Թ.
186 Կապուց գ.ին մէջ Թով. Կիւղ. 52, Առաջ.
109. ԱՍ. 291. 3-րդ (սեռ. 3-րդ) «ձագուկ, բաւը»:
— 20ԳԱՎԱՆԻ Վարդան Այն. 420, Թով. Մե-
ծոփ. Յիշատակարան 52, Ինձին. ՀՀ. 455, ԱՍ.
291 (Պարս. 2-րդ գիւղի քով) = «2-րդ գիւղ»:
20ԳԱՎԱՆՐ տեղի Թ. 116 Հարանդ գ.ին մէջ
Օրբեւ. 267, ԱՍ. 255. 2-րդէն զինակ Հարան-
դայ, 2-րդէն զինակ Քերէր ի Հարանդ Օրբեւ. 1, 52,
ԱՍ. 260 - 261. 2-րդ? առասպելական անձ Օրբե-
ւեանի քով 1, 52, ԱՍ. 255? + 3-րդ.

20ԵԱՍՐ տեղի Թ. 114 Աղահէնք գ.ին մէջ
Օրբեւ. 266. ԱՍ. 266. յի + սր = «Հին գլուխ»:
20ԹԱՆԻՏ քաղաք Թ. 11 Հաշտեանք գ.ին
մէջ ՍԲ. 77 Կերեւայ թէ = է յի՜ «Հիթապտոյ
իւղ», + սորէ տե՛ն էլ 274: Բայց քաղաքն Առա-
ջան քով 86 կը կուտի կիւնի՜ = յի. *Kithariz* (ս),
սոր. *Qithiz* տե՛ն վերէն էլ 863: 2-րդական տե-
սակեան յի՜ յի՜ փոփոխի՜ն ու Հակառակը՝ անկա-
րելի է: Արեւմե Բնչայն 20Թառի՜ն կի՜նձի Հեռ
Համանայնընդու է:

20ԻՆԿԵՐՏ միայն Թով. Մամիկոնեայ քով
30 շինե կարեւորայն 20ԻՆԿԵՐ քաղաք մեծ. եւ
փոխե զանուն քաղաքին ըստ անուն կնոջ...
Պարսեւ, այսինքն Համադ, եւ 58 Կայ թաղեալ...
ի 20ԻՆԿԵՐ Ցարանայ ի Պարս. քաղաքին. 20-ն?
(սովորաբար = ձին) + իւր:

20ԿԱՎԱՆԱՐ տեղի Թ. 185 Նիգ գ.ին
մէջ Առաջ. 165. յա-ն + իւն = «Հակ ծախե-
լու տեղ», — Առկէ՛ 20ԿԱՎԱՆ տեղի Թ. 120-
Այլտե գ.ին մէջ Օրբեւ. 261. յա-ն + սր-ն? (սովորաբար = արածող), Հմմտ. 20ԿԱՆ կողմն
ի Կիւնիկա Մարթ. Ռ.Տ. 397:

20ԿԱՆԻՏ աւան եղիւ. 60 («Փարսեան—
Արդեանք—Չողեկ—Արմաիր»), առաջ տեղ
եղիւնէի Մոսկուայի Հրատարակութեան ունի (էլ
73) Թով. Կեղե, տեղի Թ. 181 Դակառք գ.ին մէջ,
այսմ Բարաքայէ ըստ ԱՍ. ի 123. 2-րդ? (սովոր-
աբար = «ցողուն, գաւառ»), + իւր: Հմմտ.
Թով. Կեղե:

20Բ (սեռ. 2-րդ) Թ. 153 գ. Գուգարայ
= յի «Նովի», յիտա՛ր 2-րդէն, 2-րդ էտր, 2-
ր-դէր բառած տե՛ն էլ 234, 290. 2-ր + էր =
«գաշա 2-րդ», — Ուրիշ 2-ր մը կը յիշէ ՍԲ.
108 «նոց ճանապարհն յորայ, ընդ մէջ Առաքե-
տանի եւ Ցարանայ = ձոր եւ կապան Բաղիշայ
= Առաջ. 120 «նոց ճանապարհն Չորայ», Վեռնդ
9 նոյն կողմեր կ'անուանէ «չիկրն ճանապարհին
2-րդայ» եւ Փառաւ. 159 2-րդ (իրը ուղղ-
հայց) —?

20ԲԲ Թ. 118 գ. Սինեանց, վերջէն Կառն
կուտած, Կապան ամուր քաղաքով Օրբեւ. 2, 78.
2) տեղ մը Վապուրականի մէջ ԱՍ. 254 =
յիւր «Տովեանք»:

20ԲՈՑ ԳեՏ (Բարաքայէ գետին կողմերը
Արեւան Թեմ Հայք էլ 82, ընդ մէջ Ռաւայ եւ Գար-
եւաբք ըստ Սե՛ն Մարտինի) Կաղանկ. 273, Վար-
դան 138. 2-ր (կամ յոր) + էր = «2-րդ գետ»,
(կամ «Տովան գետ»):

20ԲՈՑ ՎԱՆԻ միաստան Թ. 74 Ցուպ
գ.ին մէջ Թով. Կիւղ. 100, ԱՍ. ԲՅ. 238,
Օրբեւ. 2, 18, Վարդան 116, Մարթ. Ռ.Տ. 87
(= 2-րդ-ն = Ս-Ը-Ն-Գ Ինձին. ՀՀ. 187) =
«Վանք 2-րդ», կամ «Վ. Տովան»:
(Ս-Ը-Ն գիւղ Արեւայ վիճակին մէջ Կինէ 2,
366, 20ԲԱՎ Ինձին. Նոր Հայ. 308 = յիւր-
«Փոքր ձոր»)

(Հարան-իւն)

է. ՆԻՐՈՇԻՐՈՒ

Լ Ե Ջ Ո Ւ Ր Ա Ն Ա Վ Ա Ն

ՍՅՈՒԹԱՐԱՆԿԱՆ ՀՅՈՐԾՈՑՈՒԹԻՒՆԸ

(Հարան-իւն-իւն)

15.

1. Հայ. Կիլ (Կիլ, Կիլ) «պարկ յամբողջ
մարջոյ կենդանայ» — լըյ, Կիւնայ, քաղաքայէ, կա-
թին = Հեղեւր. **de-hā* առ. արմ. **de* «կապել,
պնդել, Հաստատել, մարդեղ (lier)» (սիր. *diāna*
շէղ. **kyay*, յուն. *ծիծ*, *ծիծիցա* եւ այլն)
«առաջան, անօթ լըյ, գիւնայ եւ այլն (réservoir)»,
ճակատնշանակով համար:

Լաւա. *uter* (*utris*) «տիկ (Schlauch, outre)»,
= **utri* «տիկ լըյ» կը պատկանի առ յուն.
ὄδρια «կոյտ լըյ» եւ լաւա. *utrida*, Հայ. Գեւ.
Հեղիւ. *uoda* «լուր», (Thurneysen KZ. 32, 563),
ա. Walde 693: Լաւա. ի մէջ **utris* եղ. աղղ.
էն եղաւ **utrys*, **utres*, **uter* եւ *d-էն է*, *noster*,
venter բառերուն ազդեցութեան տակ:

2. Հայ. Կառն-ը (է, ա-) բառը Համե-
մատեցին Fr. Müller, Armenica VI, էլ 5,
Bugge, Beiträge էլ 22, Bartholomae, Studien
zur indogerm. Sprachgeschichte 2, 24, IF. 2,
268 յուն. չեփորա «Թուրք, արաշեւ, կամեղ»,
բառին հետ: Hübischmann Arm. Gramm. 1,
457 այս Համեմատութիւնը գեռ ապահով չէր:
Ըստ իր չեփորա բառը չափած, ծուռ. կոր «*ցրեմ-
sós բառի հետ» առ Հեղեւր. արմարք յեմին «Ծուռ»
(Prellwitz, առ. սու. 56) կապելով Կառն-ը ձեռն ալ
կը պարզուի, որ **ut-էր* **ցրեմին-նեւմ*, **ցրեմին-նեմ*,
**ցրեմնեմ*, **ցրեմնեմ* բայէն ունի, իսկ ա-ը
(ա) -*utridya* է, ուրեմն բոլոր Կառն-ը բառը
Հեղեւր. ցրեմին-ւր-*[dhy-ն]*, իսկ չեփորա
Հեղեւր. **ցեծիւր* ձեռին Համեմատաբանող է,
յուն. բառը աւանդ -*ու* ներքին բաղաձայնի.
Հայ. բառին նախաբայը ցրեմին-նեւմն է յուն.
չափած առաջին վանկի մէջ երկուքն ալ զոր-
ը կը ցուցնեն, որովհետեւ Հեղեւր. Հեշտը Հեռեւող-
նեւ եւ ծ-ի վրայ էր, այսպէս եղաւ **ցեմին-էն*
**ցրեմին*, երկու ձեռեւն չեփորա Հեղեւր.
**ցեծ-ւր* եւ Հայ. Կառն-ը ին Հեղեւր. Նախա-
ձեռն **ցրեմին-ւր* այս վերջինը, իբր գոյական

երկրորդական ձևակերպման է, հնդեւր. նորագոթութիւն *yēth-ūr-ին, որ ցրտին-ւրին մէջ բայական ձեւը m- ներքին բաղադային հետ կը գտնուի:

3. Հայ. լիճ (լիճ, լիւ, լիւց) «ծովակ» — հայ. «գծովակ» — լուսայ. «ալէք» — աղբղակ — հնդեւր. *lē-dā կամ *lē-dā-s: Հայ. *լի- = *lē նման արմատէն, ինչպէս լատ. lacus «փոս, կայուն ջուր, լիճ», = իբեր. loch «լիճ», հիւմ. layen, բերտ. layenn «լիճ», աւազան, ագու. lagu «լիճ, ծովակ», հիւլ. loyy «ծովակ, ջուր, ծորելի, Եւ հասակ. լայս «լիճ», նշանակութիւն մը «խորութիւն» որ լատ. lacūna, lacūna, lacunar-ին մէջ է, ունի նաեւ յուն. λάκκος «խորութիւն, փոս, ծակ», λάκκος-էն, եւ այն նշանակութիւնէն ամենահետեւ հիւնդ. «տնիկ» նշանակութիւնը հնկայ. loky (սեւ. lokūne) «անդամարակ», հինդ. նուրդ. բուլգ. սերբ. lokva, լիւ. lekmen «կիւր», (Walde 319), որ բառերու արմ.-ը *lē-լե-գ «ծակ. թիւրիւն» է, ու նաեւ լատ. lacertus եւ այլն: «Es kann eine alte Bedeutungsentwicklung Einbiegung, Niederung, feuchte, sumpfige Niederung. vorliegen», կ'ըսէ Walde 319. ա. եւ այս փոփոխութիւն նշանակութեան հայ. բառին վրայ ալ համարեալու է, որ *ծ-լե-գ «ծակ, թիւրիւն, կորաբերել»-ի մէջն մնաց *լե «ծակ, թիւրիւն» ունի, որ -լե *ծ-լե-գ-ին ալ խորքին է մի եւ նոյն նշանակութեամբ:

4. Ինչպէս վերը բառ եմ ծանօտ եւ ծեփ անկարելի է յուն. γύρος, γύρος, γυρόω-ով միանալ (Meillet-ի 165, Hübschmann-ի մաս ալ Arm. Gr. 1, 457, որովհետեւ γύρος հնդեւր. ց-ով, ոչ ց-ով է: Ըստ իմ կարծեաց ծանօտ, իբր հնդեւր. *gyor-sos հայ. ծըր (-ս) = հնդեւր. ger-os-ի հետ կապելու է, որուն սկզբնաբար մի եւ նոյն արմատէն անգլան էր:

5. H. Pedersen-ի համար հետաքրքրական պիտի ըլլայ, որ եւ ալ, ինչպէս ինք KZ. 38 եւ 39, եւ բառը արդէն Spr. Abh. 2, 157 հնդեւր. *ekusos-ի հետ համեմատած եմ յիշել, կ'ըսեմ եւ հոն, vermute ich den idg. Namen des Pferdes *ek-ṃos, *ekmā: Մասնաւորութեան հիմք ըլլալու ալ այն էր, որ հնդեւր. ek- = հայ. շ է: Երազմուտ է *է, որուն վրայ հիմայ այնպէս կը մտածեմ, որ *հորաւ է ձայնը եւ բառին մէջ գտնուող է ձայնին ազդեցութեան տակ ելաւ է:

6. Spr. Abh. 2, 158 տեղ, եւս եւ շեփ-տեփ-ով վրայ խոսելով կ'ըսեմ «Die Gleichung տեղ: ai. tala Fläche, Ebene, Plan», aksl. tilo pavimentum», nach Hübschmann, Arm. Etym. 497, «unsicher» ist allerdings fallen zu lassen, denn wir haben von einer Grundform etel- auszugehen — idg. sedelo: lat. sella aus *sed-la, got. sils, ahd. sessal nhd. sessel», հինդ. Pedersen ալ KZ. 39, 873 հետեւ:

16.

1. Հայ. ծառայ (-ից) «պատասխան, գերի, եւ ծառայեմ» «պատասխանել», ըստ իս ծառայ բառի հետ կապ ունի: Ըստ այս ստուգաբանութեան ծառայ կը նշանակէր առաջ միայն «ճառագիւղ, խոնարհում», եւ ծառայել «խոնարհել, սպասաւորել» որ բայէն յետոյ ծառայ ալ ընդունեցաւ: «պատասխան, նշանակութիւն»: Բառին ձեւը պարզ է = հնդեւր. *gyor-satis, ինչպէս ըծայ (ըծայել) ալ հնդեւր. *gyrothatis-էն ծագած է (Hübschmann, Arm. Gramm. 1, 448, ա. նաեւ Spr. Abh. 2, 241), Հայ. ծըր-ին պատկանող ծառային զոյգն է բառ Fr. Müller-ի Armeniaca VI. էջ 3 ծըր (բառ Hübschmann-ի 1, 457 ծառայ-էն տարբեր): Իս Fr. Müller-ի նշանագրը ընդունելով, ծըր (ծըր, ծըր կամ ծըր, ծըր-ը) ի մէջ հնդեւր. *gyōr կամ *gyōros ձեւ մը կը փնտռեմ, սկզբնաբար *ծառայ-ութիւն, նշանակութեամբ, որ ծըր (ծըր) ձեւին մէջ գտնուող *gyōros-ին այլակերպութիւնն է ծով, հինդ. յուն. γήρας ձեւը γέρας, γεραιός, γέρων (γέρων-ը) ձեւերուն մաս: Հայ. ծըր-ը = հնդեւր. *gerōti, ծըր-ը = *gerouti-իւն եւ ծըր-ը *gerouti-իւն:

2. Հայ. ցեղ (-ոյ) «պատանոց պաղպղ եւ ծառայ = հնդեւր. *gelebhos է առ արմ. *glebhs (yelebhs) «ըջապառել, խորել»: Այս արմատին պատկանող բառեր են բառ Prellwitz առ. ալ. 49 եւ 61 յուն. βλεφαρον, γλέφαρον «արեւանդան, յոնք» բուլգ. glob «փառար, ծակ, անհասկանալի աշտ» լեհ. globie «անդալ, ծնիւղ, ծնիւղ, լեւոն. globat «պահել, պահպանել, պաշտպանել» լեւ. glebti, glebti «գրկել, յուն. γλάφω «խորել» ցղաքործ «խոր». ցղաք շէղ. «փառար», Այս *glebhs (*yelebhs) արմատէն տարբեր է արմ. *gholōdh-ին պատկանող լատ. glaber «ազդի, անմաղ, կուռ», *gladhro-էն, ա. Walde 267:

3. Հայ. նոյր (նոյր) «Հաւաքումն ար եւ է իրաց, գէղ, յորմութիւն, յաճախութիւն, երաժան, ջուլ = հնդեւր. *gye-dis է եւ ոչ, ինչպէս Hübschmann 1, 173 կը մտածէր, փոխ առնուած բառ = նպ. kod 1. acervus frumenti, 2. stercus, 3. collectus. Արմ. է *gye «յորիւն կամարանէ, կորացուման» (յուն. γύρος «պաղպղ, բոլոր», ձեւ. լատ. vola «թ-ըն» «սփ», եւ այլն, Walde 685), Գուրգե նպ. kod է փոխառնուած հայ. լեւ. կուռն յոր առջ օ-ով, իսկ յոր առջ օ-ով է հայերէն լեզուէն բառ Pedersen-ի KZ. 39 եւ 40 (նոյր-էն տարբեր) փոխառնուած տաճ. kiz «աղբիկ», Եբր. տաճիկները նոյն «virgo», (= *gyōukis) բառը հայ. լեզուէն ընդունած էին, հայ. բառին ձեւը *kōisi էր, որով տաճ. *kizi եւ զեւ առաջ *kōisi (եղ. kiz, յոր. kiz-lar):

4. Հայ. ծայլ (ծայլ) «ից կամ սց = հնդեւր. *gyus-lis առ *gyeus- (լատ. gustare) ծառ-

1 Այսպէս նաեւ γήρας-ի փոք. Osthoff IF 19: 217-240 ոճ γάρος ձու γερώνται 1:

